

Ian Birchall: Befrielsekriget i Algeriet, kort historik

[I år är det 50 år sedan befrielsekriget i Algeriet tog slut. Den engelska tidskriften *Revolutionary History* (vol 10, nr 4 2012) ägnar ett specialnummer åt den algeriska befrielsekampen och hur den franska vänstern svarade på denna. Nedanstående artikel, som är en översättning av förordet till detta specialnummer, ger en kortfattad översiktlig redogörelse för befrielsekampen och dess konsekvenser för i synnerhet Algeriet, men även för Frankrike, vars politiska karta förändrades som ett resultat av kolonialkriget. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

Detta nummer av *Revolutionary History* koncentrerar sig i första hand på den franska vänsterns solidaritet med befrielsekampen i Algeriet mellan 1954-1962. Men för att förstå det måste det sättas in i det sammanhang som utgjordes av kriget i sin helhet. Denna inledande del ger en kort skissartad historik över kriget i Algeriet.¹

* * *

Jämte Storbritanniens tillbakadragande från Indien och Afrika och de portugisiska kolonialkrigen som ledde till Caetanos fall, var kriget i Algeriet en av de viktigaste händelserna under den period av avkolonisering som fick se slutet för Europas imperier under perioden efter Andra världskriget och uppkomsten av den så kallade "Tredje världen". Kriget rasade under sju och ett halvt år (även om det var först 1999 som det officiellt erkändes att det hade varit ett krig) och slet sönder den franska samhällsstrukturen och ledde fram till den Fjärde republikens sammanbrott. Det blev en prövning för hela den franska vänstern, kommunistpartiet (PCF), socialistpartiet (SFIO) och mindre grupper till vänster om dem, inklusive de små franska trotskistgrupperna.

Frankrike hade koloniserat Algeriet mellan 1830 och 1847. Därefter tog kolonister från Frankrike (inklusive de som hade deporterats efter upproret i Paris 1848) och andra europeiska länder över landet. Till skillnad från de andra franska kolonierna blev Algeriet en integrerad del av den franska staten och bestod av tre departement. Men medan kolonisterna hade fullständiga franska medborgarliga rättigheter, så utsträcktes dessa rättigheter bara till en mycket liten minoritet av den infödda befolkningen, de som var beredda att avsäga sig sin religion. (Det mest korrekta sättet att beskriva ursprungsbefolkningen är troligen muslimer, eftersom inte alla var araber.)

Ursprungsbefolkningen var juridiskt franska undersåtar, inte franska medborgare. De var underställda den ökända *Code de l'indigénat*, som påtvingade dem en speciell samling lagar och förordningar som gjorde även den minsta olydnad straffbar. Frankrike skröt om sin "civiliserande uppgift", men den tolkades på ett uppenbart rasistiskt sätt – som den tidigare premiärministern Jules Ferry framställde det 1885: "Överlägsna raser har rättigheter därför att de har förpliktelser. De har plikten att civilisera underlägsna raser."² Men även utifrån sina egna termer var Frankrikes civiliserande bedrifter begränsade. 1834 rapporterade en fransk general att nästan hela den infödda befolkningen kunde läsa och skriva och att det fanns skolor för pojkar och flickor i varje by.³ Ett sekel senare kunde bara en fjärdedel av den muslimska befolkningen läsa arabiska, och mindre än en på tio kunde läsa franska. Det var ständig livsmedelsbrist.

1871 ägde det rum ett större uppror mot det franska styret som krossades brutalt, och det uppstod senare regelbundna revolter, men den moderna självständighetsrörelsen uppstod först efter Första världskriget när Messali Hadj (som då var medlem i PCF i Paris) och andra grundade Étoile Nord-Africaine (Nordafrikanska stjärnan) ur vilken senare självständighetsrörelser utvecklades.

1 Denna redogörelse bygger till stor del på M Evans värdefulla historik om kriget, *Algeria: France's Undeclared War*, Oxford 2012.

2 Tal i deputeradekammaren 28 juli 1885.

3 R Murray och T Wengraf, "The Algerian Revolution – I", *New Left Review*, 1/22, december 1963, s 25.

I slutet av Andra världskriget fanns förhoppningar om en förändring av den franska politiken, men de krossades snabbt. I maj 1945 övergick firandet av de allierades seger i Sétif, en marknadsplats i östra Algeriet, i ett uppror som krossades på ett ytterst brutalt sätt av franska trupper och kolonisternas dödsskvadroner. Troligen dog minst 15.000 personer, även om vissa hävdar att det var så många som 50.000. Även med den lägre uppskattningen dödade européerna mer än 50 muslimer för varje europeiskt liv. Många unga algerier insåg att de inte kunde sätta sina förhoppningar till den franska regeringen. Ahmed Ben Bella, som hade blivit dekorerad för sitt mod under Andra världskriget, lämnade den franska armén för att ägna sig åt den nationalistiska saken. 1947 års författning inrättade en algerisk församling, men valen 1948 manipulerades grovt för att förhindra en majoritet för självständighet. Det gjorde bara de nationalistiska styrkorna ännu mer beslutsamma.

1954 var ett år av kris för den franska imperialismen. Efter det katastrofala nederlaget vid Dien Bien Phu i maj hade Frankrike tvingats dra sig tillbaka från Indokina efter ett åtta år långt krig. De algeriska nationalisterna insåg att detta var en kritisk tidpunkt som de kunde dra fördel av. Men nationalisternas ledning var splittrad. En grupp unga militanter hade tappat tålamodet med Messali Hadjs ledning och hans betoning på parlamentarisk politik och bröt med MTLD (*Mouvement Pour le Triomphe des Libertés Démocratiques*, Rörelsen för de demokratiska friheternas seger) för att bilda FLN (*Front de libération nationale*, Nationella befrielsefronten).

Den 1 november 1954 inledde FLN en våg av samordnade angrepp över hela Algeriet, som lämnade efter sig nio döda och avsevärda skador på egendom. Den franska regeringen betraktade dem som brottslingar snarare än en politisk rörelse, men ALN (*Armée de libération nationale*, Nationella befrielsearmén) fortsatte att växa, ibland genom att använda skrämseltaktik för att utvidga sitt inflytande.

När gerillakampen spred sig fastnade den franska regeringen i en process av ständig upptrappning. De såg ingen annan lösning än att skicka mer trupper. 1955 hemkallades 60.000 reservare, och 180.000 värnpliktiga beordrades att stanna kvar i sina enheter. På en del ställen vägrade reservarna att stiga på sina tåg.

Valen i början av januari 1956 gav en seger för center-vänsteralliansen vid namn Republikanska fronten, och Guy Mollet från SFIO blev premiärminister. (Våldet i Algeriet gjorde dock att man inte fick rösta där.) Utan tvekan fick center-vänsterpartierna röster eftersom de verkade utlova en lösning på situationen i Algeriet. Men när Mollet besökte Alger i februari möttes han av en pöbel av ilskna kolonister som bombarderade honom med tomater, ursinniga över varje hot mot deras privilegier. Mollet övergav alla försök att sluta fred och satte istället igång med att krossa upproret.

Det ledde till ett ökat förtryck och i synnerhet att det skickades ännu mer trupper. I slutet av 1956 fanns det 450.000 franska soldater i Algeriet. Det förekom ett avsevärt motstånd bland reservarna och de värnpliktiga som skickades till Algeriet. Officerare angreps, order negligerades och på tågen drog soldaterna upprepade gånger i nödbromsarna. Men dessa revolter fick inte stöd från någon del av vänsterns ledande riktningar.⁴

I mars 1956 röstade nationalförsamlingen för ”speciella maktbefogenheter” som gav Robert Lacoste,⁵ ministerresident i Algeriet, rätt att härska genom dekret och gav armén polisbefogenheter och makt att internera och förhöra misstänkta. De kommunistiska deputerade var mer intresserade av att skapa en ny ”Folkfront” med SFIO än av att stöda Algeriets självständighet och röstade för de speciella maktbefogenheterna, vilket orsakade betydande förfäran inom vänstern. Under tiden fick Marocko och Tunisien sin självständighet och tillät den franska regeringen att koncentrera sig på Algeriet.

4 M Evans, “Mutiny by French Troops During the Algerian War”, *Socialist Worker*, 27 maj 2006.

5 Robert Lacoste (1898-1989), deputerad för SFIO Dordogne 1945-1958, och 1962-1967. Ministerresident i Algeriet från 9 februari 1956 till 13 juni 1957, sedan minister för Algeriet från 13 juni 1957 till 14 maj 1958.

* **Ministerresident** är en sorts diplomatiskt sändebud – öa.

I oktober 1956 kapade det franska flygvapnet utan godkännande från regeringen ett plan med Ben Bella och andra FLN-ledare ombord, och saboterade på så sätt hemliga samtal mellan FLN och SFIO. Men regeringen var ovillig att gå emot de väpnade styrkorna och FLN-ledarna hölls fångna ända tills kriget tog slut.

På hösten 1956 kom den fransk-brittiska invasionen av Egypten, som till synes riktades mot Nassers nationalisering av Suezkanalen. Mollets entusiasm för aktionen härrörde till stor del från hans tro att rebellerna i Algeriet uppmuntrades från Kairo – han beskrev FLN som en ”handfull galningar och kriminella som får sina order från utanför Algeriet”.⁶ Det förödmjukande misslyckandet innebar ingen minskning av förtrycket i Algeriet och uppmuntrade bara FLN.

Som svar på fransmännens avrättning av fångar inledde FLN en våg av bombningar i Alger. 1957 började den franska armén krossa FLN:s organisation i huvudstaden med ytterst brutala medel. Det var det så kallade ”Slaget om Alger” som skildrades i Pontecorvos film med samma namn (1966). Militärt sett blev det ett stort bakslag för FLN, men kriget fortsatte i bergen och på landsbygden, och den muslimska befolkningen blev alltmer hatisk mot fransmännen. Vid denna tid var 400.000 franska soldater utplacerade i Algeriet.

Den franska armén gjorde sig skyldig till systematiska övergrepp, speciellt tortyr och mord på fångar. 1957 var detta vida känt och det genomfördes många protester, inte bara av vänstern utan också av katoliker och till och med en aktiv officer, Jacques Pâris de la Bollardière. Pressensur och beslagtagande av tidningar blev vanliga när den franska regeringen försökte tysta ned uppgifter om det förtryck som användes. Henri Alleg, en europeisk kommunist i Alger, torterades men lyckades smuggla ut en redogörelse för sitt lidande. När den publicerades såldes det i 66.000 exemplar innan den förbjöds, varefter ytterligare 90.000 såldes illegalt.⁷

Trots att FLN fortsatte sin kamp mot Frankrikes styre så var FLN:s ledning också fast beslutna att behålla sitt monopol över kampen. Därför satte de igång med att krossa *Mouvement National Algérien* (MNA), som organiserade de som fortfarande var lojala mot Messali Hadj. Efter systematiska angrepp, särskilt massakern av 300 byinvånare i Mélouza, förlorade MNA huvuddelen av sitt stöd i Algeriet.

Det franska fastlandet var också ett viktigt område för FLN. 1954 fanns det 200.000 algeriska arbetare i Frankrike och 1960 350.000. De var en viktig källa för stöd till FLN, speciellt ekonomiskt (pengar som inte alltid samlades in frivilligt). Det var dessa pengar som ”väskbärarna” hjälpte till att transportera. MNA behöll ett avsevärt inflytande bland de algeriska arbetarna i Frankrike, och det uppstod ofta väpnade sammandrabbningar mellan de två organisationerna, under vilka omkring 4.000 personer dog under loppet av detta ”krig under ett krig”.⁸

De spänningar som kriget orsakade i det franska samhället blev för mycket för Fjärde republikens strukturer. De ökande kostnaderna för kriget gav upphov till en kris i betalningsbalansen. Konstitutionen befrämjade ett flerpartisystem där de på varandra följande regeringarna baserades på en bräcklig koalition. Under 11 år hade republiken haft 21 premiärministrar. I maj 1958 genomförde militärer och kolonister ett uppror i Algeriet och krävde en regering under de Gaulle. Fjärde republiken föll samman under hoten om ett ”inbördeskrig”. General Charles de Gaulle, en högerinriktad militär befälhavare och veteran från Andra världskriget, tog över regeringen till pris av en folkomröstning som upprättade en Femte republik med en ny konstitution, under vilken han fick sig själv vald till president.

Från början antog både vänstern och högern att de Gaulle skulle vara en stark anhängare av att behålla Algeriet under franskt styre. I juni 1958 besökte han Alger och stöddes med hejarop när han

6 Citeras i Evans, *Algeria*, s 151.

7 Evans, *Algeria*, s 224; se även I Birchall, ”Algeria: Torture Last Time”, *Socialist Review*, februari 2008.

8 Evans, *Algeria*, s 217.

förkunnade: ”Jag har förstått er”, även om han noga avstod från att använda orden ”Franska Algeriet”.⁹ Men de Gaulle och kretsen kring honom var inte dumma, och deras främsta mål var att försvara den franska kapitalismens intressen, för vilka bevarandet av det koloniala styret i Algeriet inte längre var nödvändigt.¹⁰ Hans ståndpunkt började utvecklas. I slutet av 1958 vädjade han direkt till FLN, och erbjöd en ”de modigas fred” och amnesti. 1959 talade han så om ”självbestämmande” och erbjöd Algeriet alternativen utträde, integrering eller självstyre i nära samarbete med Frankrike.

Den algeriska höger som hade fört de Gaulle till makten insåg nu att de hade blivit förrådda. I januari 1960 iscensatte kolonister i Alger, med stöd av delar av militären, ett uppror och satte upp barrikader, men de Gaulle vägrade att gå med på några eftergifter och revolten föll samman. Upproret visade på splittringen mellan regeringen och kolonisterna och uppmuntrade FLN. I april 1961 genomförde så fyra generaler i Alger en statskupp, men de Gaulle uppmanade de värnpliktiga att vägra att lyda order och återigen misslyckades upproret.

En del ledande militärer, i synnerhet general Salan, gick under jorden för att arbeta med OAS (*Organisation de l'armée secrète*, Hemliga arméorganisationen), en terroristorganisation som begick grymheter både i Algeriet och på franska fastlandet, och försökte mörda de Gaulle.

Rent militärt gick FLN inte framåt. Efter 1957 hade de svagt inflytande i städerna, och det fanns djupa sprickor inom ledningen. 1959 hade den franska armén betydande framgångar. Nationella befrielsearmén led stora förluster och drabbades av många avhopp, och moralen var låg.

Men samtidigt höll kriget snabbt på att bli outhärdligt för allt fler delar av det franska samhället. I mars 1959 var 71% för förhandlingar om eldupphör med FLN.¹¹ Antalet personer som var indragna i direkt stöd till FLN, de så kallade ”väskbärarna”,¹² var litet, troligen mellan 500-1.000.¹³ Men de fick en avsevärd effekt på den allmänna opinionen, i synnerhet när Francis Jeanson, som organiserade det största nätverket, 1960 ställdes inför rätta och dömdes i sin frånvaro. I september 1960 publicerades de 121:s manifest,¹⁴ undertecknat av ett antal ledande intellektuella och offentliga personer som uttryckte sitt stöd för de som vägrade strida och de som ”erbjuder hjälp och skydd åt algerier som förtrycks i det franska folkets namn”. Trots bestraffningar av en del av undertecknarna hade även detta en avsevärd effekt på opinionen. Lagliga antikrigsaktiviteter blev mer utbredda, speciellt bland studenterna.

I oktober 1961 kallade FLN sina anhängare till en fredlig demonstration i Paris för att bryta mot det utgångsförbud som påtvingats de algeriska arbetarna. Demonstrationen angreps av polisen och mer än 200 personer dödades, med uppmuntran från Paris' polischef Maurice Papon.¹⁵ I februari 1962 angreps en PCF-ledd demonstration mot OAS av polisen med nio döda som följd. Detta ledde till strejker och demonstrationer över hela landet.

1916 var det uppenbart att de Gaulle inte hade några andra alternativ än direkta förhandlingar med FLN. Han gjorde diverse eftergifter, i synnerhet övergav han de franska kraven på att få kontrollera Sahara. Efter hemliga samtal i början av 1962 hölls förhandlingar och i mars undertecknades en överenskommelse i Evian, nära den schweiziska gränsen. I en folkomröstning fick den stöd från 65%. OAS inledde en sista ”brända-jorden-kampanj” av våld och ödeläggelse, men kunde inte förhindra det oundvikliga. Den 5 juli 1962 blev Algeriet helt självständigt. De totala franska militära

9 Evans, *Algeria*, s 237-238.

10 Vissa högerpersoner, som sociologen Raymond Aron och Raymond Cartier, utgivare av Paris Match, hade redan argumenterat att den franska kapitalismen skulle klara sig bättre utan ett imperium utomlands.

11 Evans, *Algeria*, s 257.

12 Resväskorna innehöll i allmänhet pengar snarare än vapen. Väskbärarna gav också skydd åt medlemmar i FLN och hjälpte dem att korsa gränserna.

13 Evans, *Algeria*, s 278.

14 Det kallades alltid så trots att det hade minst 172 underskrifter.

15 Intervju med Jean-Luc Einaudi, *Socialist Worker*, 15 oktober 2011.

förlusterna var 25.000, medan omkring 300.000 algerier hade dött.¹⁶

I september 1962 blev Ahmed Ben Bella president, och det hävdades allmänt att han ledde regimen i socialistisk riktning, med upprättande av kommittéer för arbetarnas självstyre. Men 1965 störtades Ben Bella av en annan av FLN:s ledare, Houari Boumediène, utan något folkligt motstånd. Det visade på arméns centrala roll. FLN fortsatte att styra landet fram tills Islamiska räddningsfrontens [*Front Islamique du Salut*, FIS] uppgång ledde till inbördeskrig på 1990-talet.

Under tiden åtnjöt Frankrike en period av ekonomisk tillväxt. Kriget förändrade den franska vänstern på ett grundläggande sätt. SFIO gick in i en långvarig nedgångsperiod och förlorade sin vänsterflygel, vilket ledde fram till bildandet av PSU (*Parti Socialiste Unifié*, Förenade socialistpartiet). Under kriget hade det uppstått en betydande strömning till vänster om PCF och SFIO, och många av de aktivister som hade radikaliserats av motståndet mot kriget fortsatte med att spela ledande roller 1968.

Mera om Algeriet-kriget

På marxistarkivet finns flera läsvärda böcker som kom ut under kriget:

Victor Vinde: [Revolution i Algeriet](#) (1958)

Robert Davezies: [Fronten - Dokument från kriget i Algeriet](#) (1960)

Jules Roy: [Kriget i Algeriet](#) (1960, på svenska 1961)

16 Evans, *Algeria*, s 337-338.